

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ
КОМІТЕТ З ПИТАНЬ НАУКИ І ОСВІТИ

Р І Ш Е Н Н Я

До протоколу № 100
від 16 січня 2019 року

Про стан та законодавче забезпечення підготовки здобувачів вищої освіти на освітньо-науковому та науковому рівнях

Заслухавши та обговоривши інформацію Міністерства освіти і науки України щодо стану та законодавчого забезпечення підготовки здобувачів вищої освіти на освітньо-науковому та науковому рівнях Комітет Верховної Ради України з питань науки і освіти відзначає наступне.

1. Питання підготовки наукових кадрів є системним, комплексним і має розглядатися в контексті реалізації засад державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності, визначення місця та ролі науки, в суспільстві, її фінансового та матеріально-технічного забезпечення, соціального статусу наукового працівника та вченого у суспільстві.

Наука сьогодні є однією з найконкурентніших сфер діяльності та вагомим економічним ресурсом, що визначає рівень інноваційного розвитку держави, показником якого вважається наукоємність валового внутрішнього продукту та кількість дослідників на 1 млн. населення.

Наукоємність валового внутрішнього продукту Європейського Союзу становить близько 2% ВВП, наприклад, у Франції - 2,23 % ВВП, Угорщині - 1,38% ВВП. В Україні цей показник не перевищує 0,49% ВВП, а витрати в розрахунку на одного дослідника становлять 8,8 тис. дол. США, що у 19 разів менше ніж у Франції (172,3 тис. дол.) та у 7 разів менше ніж в Угорщині (62,5 тис. дол.).

Чисельність наукових працівників у світі постійно збільшується. За останні п'ять років вона зросла на 20 % і становить понад 8 млн. осіб. Кількість дослідників на 1 млн. населення у ЄС нині становить 3359 осіб.

В Україні загальна кількість дослідників за роки незалежності зменшилася майже у 5 разів, і якщо в 1991 році їх було понад 4 тис. осіб на 1 млн. населення, то сьогодні - 1254 особи, що у 2,6 рази менше, ніж у ЄС. При цьому скорочення

кадрового потенціалу науки в Україні триває, посилюється його міграція, насамперед, молодих учених, за кордон. Вітчизняна наука перетворюється в донора для нарощування наукового потенціалу інших країн.

2. За даними Державної служби статистики України, за останні 7 років майже на 30% (на 10 тисяч осіб) зменшилась загальна кількість аспірантів, більш ніж удвічі скоротився прийом до аспірантури дослідних наукових установ.

За цей же період, загальна чисельність аспірантів наукових установ Національної академії наук України зменшилася на 51%, державне замовлення на денну форму навчання в НАН України зменшено на 42% (2010 р.- 530 осіб, 2018 р. – 308 осіб). З 2016 року прийом на заочну форму навчання в НАН України проводиться тільки за контрактом. Якщо у 2010 році підготовку наукових кадрів через аспірантуру здійснювали 136 наукових установ НАН України, то зараз тільки 98 наукових установ мають ліцензії на провадження діяльності у сфері вищої освіти за третім (освітньо-науковим) рівнем.

Упродовж 2013-2017 рр. також спостерігається тенденція щодо зменшення загальної чисельності аспірантів і докторантів в НАПН України, які навчаються за державним замовленням. Зокрема, порівняно з 2013 роком кількість аспірантів зменшилась на 64 %, докторантів – на 68 %, що пояснюється зменшенням прийому до аспірантури і докторантури за державним замовленням. Прийом аспірантів зменшився – з 81 особи до 16 осіб, докторантів з 27 осіб до 10 осіб. Подібні тенденції також спостерігаються в інших національних галузевих академіях наук.

Очікуваним підсумком навчання в аспірантурі та докторантурі є захист дисертації. У 2017 році питома вага осіб, які захистили кандидатську дисертацію становила 24%, докторську – 28%.

Згідно з Законом України “Про вищу освіту” підготовка наукових кадрів здійснюється за державним замовленням та на підставі контракту, а згідно з Законом України “Про наукову і науково-технічну діяльність” за рахунок базового фінансування, яке відносно до ВВП продовжує зменшуватися.

Так, загальні видатки на науку у Державному бюджеті України на 2019 рік заплановано в обсязі 0,23 % ВВП, з них по загальному фонду - 0,17% ВВП. Ці показники є нижчими ніж були у 2018 році, які становили 0,29% ВВП та 0, 19% ВВП відповідно.

Гостро відчувається втрата престижу професії науковця. Низький рівень заробітних плат молодих вчених та стипендій аспірантів, відсутність соціальних гарантій призводять до відтоку талановитої молоді з вітчизняних наукових установ, особливо інженерного, біологічного та сільськогосподарського спрямування.

Для прикладу, середньомісячна заробітна плата працівників Національної академії педагогічних наук України за загальним фондом у 2017 р. склала 6,1

тис. грн, а наукових працівників – 7,5 тис. грн., а середня заробітна плата старшого наукового співробітника, кандидата наук не перевищує 8 000 грн.

При цьому середня заробітна плата у м. Києві у жовтні 2018 року становила 13,85 тис. грн.

Розмір стипендії аспіранта у 2018 році складає лише 4425 грн. на місяць, докторанта – 5424 грн.

Необґрунтовано низькими є норми оплати праці офіційних опонентів за підготовку відгуків на дисертації докторів філософії і докторів наук (126 грн. та 203 грн. відповідно), встановлені ще у 2010 р., які не враховують реальних витрат робочого часу для вивчення і аналізу наукових досягнень здобувачів, у тому числі додержання вимог академічної доброчесності, що сприяє тінізації процесів захисту дисертацій.

3. Засади правового регулювання підготовки здобувачів вищої освіти на освітньо-науковому та науковому рівнях встановлюються Законом України “Про вищу освіту”, який був прийнятий у 2014 році. Однак його реалізація в частині, мотивації талановитої молоді до участі у науковій діяльності, створення сприятливих умов розвитку наукових досліджень, забезпечення діяльності дослідницьких університетів та вітчизняних наукових шкіл, створення та активізації діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, як гаранта створення умов якісної підготовки наукових кадрів, розроблення стандартів вищої освіти для освітньо-наукових програм відповідно до Національної рамки кваліфікацій, залишається вкрай незадовільною.

Минуло чотири роки з часу прийняття Закону України “Про вищу освіту” але Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти так і не розпочало своєї роботи.

За його відсутності, з прийняттям нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, наказів Міністерства освіти і науки України виникли додаткові проблеми, які негативно позначилися на процесі підготовки наукових кадрів.

Зокрема, це стосується питань переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, механізмів збереження і розвитку наукових шкіл за відповідними спеціальностями та спеціалізаціями, необґрунтованих вимог до наукових публікацій та кількості наукових праць для докторів філософії та докторів наук, акредитації спеціалізованих вчених рад та термінів їх повноважень, підтвердження рівня володіння іноземною мовою.

Окремо постають питання щодо створення національної наукометричної бази України та роботи з Єдиною державною електронною базою з питань освіти.

Потребують опрацювання питання нормативно-правового врегулювання порядку надання послуг щодо підготовки здобувачів вищої освіти на навчально-науковому і науковому рівнях, зокрема, оплати праці офіційних опонентів та викладачів, які забезпечують реалізацію освітніх програм в аспірантурі, оплати

одержаних послуг аспірантами і докторантами тощо. Як наслідок, інвестиції аспіранта у своє наукове дослідження нажаль нерідко є значно більшими (а подекуди й непосильними), ніж підтримка закладу вищої освіти чи наукової установи.

Доцільно запровадити виважені і ефективні вимоги до збереження та формування вітчизняних наукових шкіл, оцінки їх діяльності, заходів по підвищенню рівня міжнародного визнання та підтримки розвитку наукових шкіл у майбутньому.

Сьогодні склалася ситуація коли, порушуються права і свободи наукового співтовариства, принципи і критерії опублікування та оцінювання результатів наукової діяльності та атестації наукових кадрів, присудження наукових ступенів і вчених звань. На підставі звернень науковців рішенням Вищого адміністративного суду України та Верховного Суду України низка положень нормативно-правових актів Міністерства освіти і науки України має бути скасована як така, що не відповідає чинному законодавству та Конституції України.

В Україні й досі не створено єдиної системи забезпечення якості підготовки здобувачів вищої освіти на освітньо-науковому та науковому рівнях, хоча її нині складають процедури ліцензування, акредитації та інспектування закладів вищої освіти. Проте вітчизняна система ліцензування та акредитації виконує лише функцію одного з головних інструментів ручного управління галуззю, а не базовою технологією стимулювання підвищення якості вищої освіти. Приміром, згідно Закону “Про вищу освіту” всі етапи проведення акредитаційної процедури – від подання документів, до отримання сертифікату про акредитацію – мають завершитися за два місяці. Цього аж ніяк не достатньо для глибокого аналізу якості програми. Практика роботи західних агентств показує, що зазвичай акредитаційні заходи такого рівня тривають що найменш півроку.

На сьогодні не визначені вимоги до дисертаційних робіт та до спеціалізованих вчених рад, які матимуть право приймати їх до захисту. Відповідно до проекту “Тимчасового порядку присудження науково-освітнього ступеня доктор філософії” допуск до захисту після завершення освітньо-наукової програми робить неможливим отримання диплома доктора філософії в термін 4 роки. Для скорочення терміну доцільно розглядати дисертацію і проводити її експертизу та захист на 3-му - 4-му році навчання в аспірантурі. Обмежити термін виконання освітньої складової освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії протягом 2-х років підготовки в аспірантурі та передбачити надання аспіранту академічної довідки одночасно з завершенням освітньої програми.

Не визначеною є ситуація з акредитацією освітньо-наукових програм підготовки докторів філософії. Закон передбачає акредитацію освітніх програм, однак нормативного забезпечення щодо акредитації програм підготовки докторів філософії немає.

Комітет з питань науки і освіти вважає, що реформування вищої освіти на освітньо-науковому та науковому рівнях має сприяти відтворенню та зростанню науково-технічного потенціалу країни і відбуватися у взаємодії з врахуванням потреб економіки та ринку праці, забезпечувати розвиток основних напрямів науки і техніки, інноваційному розвитку індустрії, забезпеченню національної безпеки і оборони держави.

4. Необхідно підвищити роль наукової громадськості в підготовці здобувачів вищої освіти, встановлення горизонтальних зв'язків, у тому числі і міждисциплінарних між вітчизняними вченими. Рекомендується використати незалежні громадські наукові та науково-технічні об'єднання фахівців для підвищення рівня експертизи дисертацій та наукових проектів та підвищення їх якості.

5. Важливим та необхідним є суттєве посилення зв'язків наукових установ та вищих навчальних закладів із промисловими підприємствами, організаціями різних форм власності, що відповідає сучасній світовій практиці промислово розвинених країн.

27 грудня 2018 р. Уряд України затвердив склад Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти у кількості 22 осіб. Його діяльність дає змогу вже найближчим часом покращити стан реалізації Закону України “Про вищу освіту” в частині забезпечення підготовки здобувачів вищої освіти на освітньо-науковому і науковому рівнях.

Комітет вважає, що будь-які зміни в системі підготовки наукових кадрів мають ґрунтуватися на позитивному національному досвіді, враховувати реальні досягнення та можливості вітчизняних наукових установ і університетів, перш за все в контексті структурних змін вітчизняного виробництва та становлення сучасної інноваційної економіки.

Виходячи з вище зазначеного та необхідності врахування фактору мотивації молоді займатися наукою, створювати для цього сприятливі умови, унеможливити появу штучних бар'єрів і спонукання молодих науковців до відтоку за межі України, Комітет Верховної Ради України з питань науки і освіти **в и р і ш и в:**

1. Інформацію Міністерства освіти і науки України щодо стану та законодавчого забезпечення підготовки здобувачів вищої освіти на освітньо-науковому та науковому рівнях взяти до відома.

2. Визнати стан реалізації Закону України “Про вищу освіту” в частині забезпечення підготовки здобувачів вищої освіти на освітньо-науковому та науковому рівнях недостатнім.

3. Відзначити, що недостатній стан реалізації Закону України “Про вищу освіту” щодо забезпечення підготовки здобувачів вищої освіти на освітньо-науковому та науковому рівнях порушує права і свободи людини.

4. Рекомендувати Кабінету Міністрів України у найкоротші терміни забезпечити:

4.1 Роботу Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти та за його участю:

4.1.1 Врегулювати питання розбіжності переліку спеціальностей, визначених Переліком галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 № 266 та переліком чинних спеціальностей, за якими проводиться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, та які відповідно до Закону “Про вищу освіту” мають вважатися спеціалізаціями;

4.1.2. Розробити та затвердити стандарти вищої освіти на третьому (навчально-науковому) рівні за усіма галузями знань, спеціальностями та спеціалізаціями. Першочергово розробити та затвердити стандарти вищої освіти, які забезпечать своєчасний захист дисертацій випускниками аспірантури, що вступили до аспірантури у 2016 році;

4.1.3. Затвердити порядок створення та організації діяльності спеціалізованих вчених рад відповідно до нових стандартів вищої освіти, визначених переліків спеціальностей та спеціалізацій;

4.1.4. Визначити порядок присудження наукового ступеня доктора філософії і доктора наук та присвоєння вчених звань професора, доцента і старшого дослідника, для чого переглянути чинні нормативно-правові акти з цих питань та привести їх у відповідність до вимог Конституції України, законів та рішень судів;

4.2. Переглянути положення наказу Міністерства освіти і науки України від 17 жовтня 2012 року № 1112 “Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук», в частині їх відповідності Закону України “Про вищу освіту”, вимогам чинного законодавства України та доцільності їх запровадження у порядку присудження науково-освітнього ступеня доктора філософії та доктора наук;

4.3. Доручити Міністерству освіти і науки України з залученням НАН України, національних галузевих академій наук України, закладів вищої освіти, громадських наукових організацій опрацювати питання щодо доцільності формування Національної наукометричної бази України;

4.4. Вжити термінових заходів щодо реалізації частини другої статті 36 Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” щодо встановлення ставок науковим працівникам державних наукових установ, виходячи з розрахунку посадового окладу молодшого наукового співробітника на рівні не нижче подвійної середньої заробітної плати у промисловості, у відповідності до абзацу другої частини першої Прикінцевих та перехідних положень цього Закону та підвищити розміри стипендій здобувачам наукових ступенів.

4.5. Опрацювати і запровадити механізми фінансування процесу підготовки, документального оформлення, проведення і захисту дисертаційних досліджень здобувачами вищої освіти на навчально-науковому і науковому рівнях за

рахунок асигнувань державного бюджету та з інших джерел, визначених законодавством, у тому числі внести відповідні зміни і доповнення до Переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними науковими установами, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 28 липня 2003 р. № 1180.

4.6. Відповідно до Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” доручити Національній Раді України з питань розвитку науки і технологій підготувати протягом першого півріччя 2019 року пропозиції щодо розробки основних засад державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності, визначення пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, передбачивши заходи зі збільшення підготовки наукових працівників та досягнення середніх по ЄС показників кількості дослідників на 1 млн. населення.

5. Контроль за виконанням цього рішення покласти на заступника Голови Комітету з питань науки і освіти, голову Підкомітету з питань наукової та науково-технічної діяльності, народного депутата України Кириленка І.Г.

**Перший заступник
Голови Комітету**

О.В. Співаковський